

El mateix Nadal és possible

Salvador Palomar

Nadal és una de les celebracions més antigues del nostre calendari festiu. Commemoració cristiana del naixement de l'infant Jesús, recull alhora tot un seguit de pràctiques que puen en tradicions anteriors: el simbolisme de la llum que allunya les tenebres de les llargues i fredes nits hivernals, els rituals a l'entorn del foc domèstic o de culte a la natura són –encara avui– presents en el riquíssim costumari nadalenc.

La celebració del Nadal el 25 de desembre com a data de commemoració del naixement de Crist es prou tardana dins el cristianisme. Els primers cristians celebraren primerament l'esdeveniment el 6 de gener. Al segle IV el concili de Nicea, l'any 325, consagra com a dogma el fet que Jesús és Déu des del mateix moment del seu naixement. En aquella època hi havia opinions que defensaven que no ho va ser fins el moment del seu bateig.

Els setze segles de celebració cristiana, però, han incorporat i conservat no pocs costums que connecten amb el simbolisme anterior de la festa: la il·luminació especial dels carrers i les cases –espelmes, bombetes i materials reflectants–, el foc –tions, torxes–, el fer cagar el tió o l'arbre de Nadal, els àpats familiars, l'inici de les pràctiques carnavalesques –festes de fadrins, bromes per Innocents–, els rituals de canvi d'any, les captes infantils o els personatges màgics que porten obsequis són exemples d'un ric costumari que encavalca significats amb les representacions populars del naixement, estàtiques o en moviment, el cançoner popular o l'arribada dels Reis d'Orient. Tot plegat conforma un dels bagatges més potents pel que fa a costumari festiu. Cap festa com el Nadal compta amb aquesta quantitat i varietat de pràctiques festives. I que, a més, no para de modificar-se, amb la incorporació de noves *tradicions*, vingudes d'altres terres, gràcies a la facilitat de comunicació de la societat present.

S'ha argumentat que tot plegat no té cap altre significat que l'estímul al consum, que el foment del comerç i el negoci, que no hi ha més tradicions autòctones abanda de quatre romanalles folklòriques engolides per un Nadal global, que el Nadal no té cap sentit en una societat laica, celebrada per no creients. Que els suposats valors nadalencs no són sinó mercaderia per a tranquilitzar puntualment consciències. Que el Nadal s'ha d'entendre, en definitiva, en funció d'una economia capitalista que necessita períodes de no treball en els quals s'incrementa el consum de productes que no són de primera necessitat; vacances laborals propícies a consumir diversió i oci.

De ben segur que part d'aquestes argumentacions són vàlides i que ens aporten elements per a la reflexió. Però no és menys cert que tota manifestació cultural és sempre tan complexa i plena de matisos com la mateixa realitat quotidiana. Les contradiccions del Nadal són, en definitiva, les contradiccions d'una societat que constantment recupera i reelabora valors i estètiques.

El Nadal és la celebració religiosa però també ha estat i és una festa de retrobament familiar. Si la festa és una manifestació necessàriament col·lectiva que ha de tenir una comunitat de referència, aquesta és, en el Nadal, la família. Una família més o menys reduïda al voltant d'un sopar o d'un dinar, en un espai limitat, o que es fa present, de forma força més àmplia, en les visites a parents més o menys llunyans o en la suma d'àpats encadenats que se succeeix entre Nadal i Reis.

La celebració del Nadal conserva no poques especificitats ètniques, fins i tot en cultures que són ben properes. Un exemple el tenim en la importància de la celebració de la *Nochebuena* en altres indrets de l'Estat, la qual constitueix el moment per excel·lència de retrobament familiar, que el nostre cas el constitueixen els dinars –amb els corresponents llevants de taula– de Nadal i Sant Esteve.

El tió és un bon exemple del canvi que caracteritza a la festa. El seu pas de costum estrictament familiar a l'àmbit associatiu, la estandarització de les formes –els tionets fabricats en sèrie que es poden trobar als mercats nadalencs, les cançons de Nadal que s'aprenen a les escoles...– ha suposat, potser, una pèrdua de diversitat. S'han oblidat, potser, cançonetes familiars i pràctiques locals concretes. Però, alhora, el costum ha penetrat en amplis sectors de la població en els quals mai hauria arribat d'altra forma.

El tió ha sortit de l'àmbit domèstic per entrar en el camp de la festa col·lectiva. I d'altra banda, s'ha modificat la seva funció inicial, entrant en competència amb l'arbre nadalenc –un costum present fa més d'un segle a Catalunya– amb els Pares Noël, Santa Claus i Reis d'Orient, com a personatge encarregat de repartir obsequis als més petits o de vehicular els intercanvis de regals entre els adults.

Un altra tradició nadalenca prou arrelada, el pessebre popular, ha augmentat en els darrers anys la seva presència a moltes cases. Alhora, però, s'han transformat els seus continguts, amb l'irrupció de nous personatges –reaprofitats del *merchandising* de pel·lícules i sèries de televisió– i la potenciació d'altres que, com el caganer, han esdevingut representació emblemàtica i objecte de col·leccionisme.

Tot això emmarcat en una clara pèrdua del sentit religiós del costum en benefici dels aspectes estètics o identitaris.

Un pessebre amb ninotets de plàstic i de vehicles metàl·lic tot terreny. Potser podem creure que això ja no és el pessebre o que, si més no, no és el pessebre *tradicional*. Però el cert és que el pessebre popular ha estat tradicionalment un joc, en el qual la canalla intervenia construint –i destruint– els paisatges o movent les figures. I que, més enllà de la representació del Naixement, esdevenia una figuració simbòlica de la vida quotidiana amb personatges que realitzaven accions tòpiques. Si la força del costum radicà en aquesta proximitat no hi ha dubte que els nous pessebres, amb personatges propers a l'univers simbòlic dels més petits, són *tan tradicionals* com els d'abans.

Tot això, en un Nadal de carrer ocupat, sens dubte, per l'estètica de l'avet nevat i el vermell i blanc del santaclaus amb regust a cocacola. Pel dringar de cascavells que ens avisen que la màgia ha canviat de lloc. Ja no és Betlem, és el Pol Nord. I els reis d'Orient –bandejats en part per l'eficàcia d'arbres, tions i pares Noël que ja porten els regals al començament de les vacances– arrelen amb força entre la comunitat magrebina.

Regals d'empresa i sopars amb els companys de feina. Carrers plens de gent, però poc caliu festiu. El repertori nadalenc és encara dels més vius de la música tradicional i, alhora, l'ambientació musical nadalenca és insuportable.

Podriem apuntar, en definitiva, que l'aspecte més homogeneïzat i comercialitzat del Nadal embolcalla la celebració tradicional que perviu força més en l'àmbit familiar –que és el seu àmbit original– tot i que en aquest, cada vegada més, penetren els referents simbòlics i els costums fomentats per la comercialització. Nous costums adreçats a fomentar la despesa o que busquen crear noves necessitats entre les persones.

Alhora, sembla haver sorgit com Nadal alternatiu. Més enllà de les clàssiques postals de l'UNICEF, el Nadal de la solidaritat i de l'ajut als altres ha esdevingut també mediàtic. Les televisions impulsen accions per donar suport a causes justes i les ONG ens proposen col·laborar econòmicament, fent-nos socis, padrins o adquirint un ampli ventall d'objectes de regal políticament correctes. Els llums s'han fet de baix consum. Podem cuinar escudelles ecològiques i beure cava patriòtic. Els departaments municipals de Medi Ambient impulsen campanyes per al reciclatge dels arbres de Nadal i els embolcalls de paper, cartró i plàstic. Els de Salut Pública ens donen bon consells per a fer front a les conseqüències dels àpats generosos d'aquestes diades.

Tot plegat, si la festa és el mirall on es reflecteix la societat que la celebra, Nadal n'és el paradigma de les contradiccions quotidianes. I és potser per això mateix que la festa és vigent amb tota la seva força. Que el mateix Nadal és possible.

Salvador Palomar